

Retorikkens sosiologi og sosiologiens retorikk

Av Georg Johannesen

Tittelen på min artikkel er kiastisk i form og har et programaktig innhold. Den er kalkert over Roman Jakobsons "*Grammatikkens poesi og poesiens grammatikk*", et manifestaktig essay, som ble publisert for første gang i Vesten i en antologi med den merkelige og megetsigende tittel: *MATHEMATIK UND DICHTUNG* (München, 1965). Essayet påtar seg å bestemme poesien ved å omslutte den dobbelt i begrepet grammatikk. På samme vis vil jeg her bestemme sosiologien vesentlig ved å la den være dobbelt innskrevet i retorikken som fag og retorikken som fristelse. Den kiastiske (omsluttende) tittelen setter fram en påstand om en funksjonell enhet mellom retorikk og sosiologi. Retorikken har en samfunnslære og samfunnslæren har en egen retorikk. Sagt på en mer aggressiv måte: Språk og samfunn er høna og egget. Hanens plass i dette ordtak er ikke et stolt "kykkeliky", men et forsiktig lite: *PIP*. Jeg prøver med andre ord å rydde litt plass for en klassisk samfunnslære – mellom grammatikken og dialektikken, og denne samfunnslæren ble fra Aristoteles til August Comte kalt "*retorikk*", Europas sentrale dannelsesfag eller pedagogiske teori gjennom 2000 år, og – ifølge Goethe – "*en av menneskehetens største prestasjoner*".

Artikkelens innholdsform er logografisk, dvs. at det her tilstrebes en enhet av talereferat og essay, skrevet på grunnlag av et innlegg, som ble holdt på en bestemt dag i oktober 1985. Dermed ønsker jeg en "*blottlegging av grepet*" slik at jeg forsterker min egen retorikk ved å avsløre den regressivt, ut fra det brechtske ønsket om å være en ubehagelig person. For så lenge jeg eller andre avslører "*sosiologiens retorikk*" er vi alle på trygg grunn. Vi kan postulere en strukturell enhet mellom en elementær lærebok i engelsk grammatikk og den grunnleggende metafor i Shakespeares *Macbeth*, eller la NRKs referat av statsminister Thatchers siste uttalelser om surt regn i Norge knyttes stadig

tettere til en språkbruksanalyse av den norske skolens formålsparagraf. Naturalistiske storbydikt (av Blake, Baudelaire, Obstfelder eller Jan Erik Vold) har lenge vært lest som nødvendige antistrofer til enhver ny telefonkatalog og/eller som synekdiskiske og elliptiske forsøk på å dolke nyromantisk sakprosa i ryggen med giftsetninger. Vi kan plukke fra hverandre de dummes ordforråd og vise hvordan moraliserende lektorer og professorer går vill og blir sperret inne i egne setningsbygninger, som er babelske tårn i telefonkioskformat.

Derav følger som første tese: *Der sosiologien ikke er en bevisst retorikk er sosiologien en ubevisst retorikk og som sådan en previtenskap eller en postvitenskap.* Jeg skal nærme meg en underbygging av denne tesen ad visse omveier, bakveier og krokveier, men først et sprang, et holbergsk paradoks, dvs. en påstand som eigner seg til å rokke ved vedtatte sannheter: *August Comte avskaffet sosiologien, han grunnla den ikke.* Sosiologien fantes. Samfunnsvitenskapene ble grunnlagt i det 5. århundret før Kr. av solistene og retorikerne og deres motstandere. Sosiologien ble i klassisk og klassistisk forstand avskaffet i det 19. århundret som humanistisk skolekultur under det som E.R. Curtius har kalt det 19. århundrets *"Dannelseskatastrofe"*, og som går under smukke eller nøytralt omskrivende navn som *"demokratiet"*, *"det moderne gjennombrudd"*, *"borgerskapets diktatur"*, *"mediokratiet"*, eller *"Norge"* og den frie *"verden"* eller *"Vesten"*.

Jeg påstår altså, eller – rettere sagt – jeg gjør oppmerksom på at humanvitenskapene er svært gamle og at de inneholder en politisk antropologi, en sosialfilosofi og en språkfilosofi, som alltid har ansett ordkunst og statskunst som nødvendige synonymymer på uunnværlige teorifag.

Inventio: Mine leksika er enige om at sosiologi er et ord, dvs. et oppslagsord. Leksikografene synger i kor at dette ordet (sosiologi) ble godt påhitta av August Comte ca. 1835, dvs. for 150 år siden. Comte dro i samme slengen inn honnørordet *"positivisme"* fra Saint-Simon, og satte disse to ordene ut i en historisk bevegelse ved hjelp av ordklasser fra den franske grammatikken, egennavn i rom og tid, personlige pronomener som *"jeg"*, *"du"*, *"han"*, *"hun"*, *"vi"*, *"dere"*, *"de"* og verbaler langs en tidsakse: 1. fortid, 2. nåtid, 3. framtid. Sosiologi (som før 1835 het *STUDIUM MORALE* (= moralfilosofi) ble en ekspansiv og rå retorikk av skjulte *ad hominem*-argumenter, som korsfestet innvunnet kunnskap til et samtidig koordinatsystem i rom og tid, der barbarene skreik: *"Gi oss Barabas! Barabas er et positivt stadium, en frisk og fri røver eller patriot!"* Ordklassene dannet hos Comte som ellers et rom-tid-

system, som kunne vært kalt "*kantianisme uten transcendentalt subjekt*". Substantiver og pronomener er rom og system. Verb og adverb er tid, som tillater historier, dvs. såkalte paradigmeskifter eller revolusjoner (Kuhn). Slik August Comte framstilles i åpne leksikale kilder utkjemper han en historisk kamp som om han var protagonist i en tragedie av Sofokles, beskrevet av Aristoteles.

Videre i samme dur og toneart som "Kvitrende lerce": Jeg kunne på det frekkeste anlagt en profesjonskritisk og selvtilfreds mine, og spurt: Hvordan kan det ha seg at de norske samfunnsforskerne har fått tak i så mange stillingshjemler og så store kontorer? Det er sikkert fordi de norske samfunnsforskerne alltid er enige med det norske regimet, dvs. det demokratiske partiet i USA og dets norske aviser og rikskringkasting. Pip! Middelalderen gjeninnføres foran en baklengs svartedød! Sosiologene og psykologene er samfunnsbrødre og sjelesøstre i sølibat-frie klostre eller institutter. Pip-pip-pip. Men fra kommunikasjonsteorien veit jeg at fatisk fuglekvitring er nokså lyrisk, dvs. infantil eller romantisk: pip-pip. Og fra retorikkens innledningslære er jeg velkjent med at jeg hittil har brutt exordialtopikkens tre grunnregler: Tilhørerne skal gjøres tålmodige, velvillige og lærelystne ved hjelp av beskjedenhet og velment smiger. Jeg kan ha irritert en akademisk leser med dette gjentatte pip-pip. På den andre siden har jeg begynt *in medias res*: ved blottlegging av grepet (som det heter i russisk formalisme), dvs. ved at jeg hittil ikke har sagt noe, bare vist hva jeg gjør når jeg gjør det jeg gjør. Sosiologenes sakprosa er mytisk tilslørt hverdagspråk. Pip. *Samfunnet er et system av historiske tegn. Derav følger: Sosiologi er en vitenskap som retorikk og av samme grunn og på formelt samme måte.*

Retorikkens samfunnslære grunner seg på tradisjonene fra Athens store århundre. Samfunnsbildet er hierarkisk, lagdelt, statisk, lukket; historieoppfatningen er syklisk (ikke lineær eller teleologisk), og framstilles grammatisk (dvs. tegn-vitenskapelig) ved totallslover, tretallslover osv. Bertrand Russell kalte Platon pytagoréer, bl.a. fordi tretall, firettall og femttall ut fra et binaritetsprinsipp dominerer dialogisk framstillingsform. Tanke blir til tale (som kan bli til fiksert skrifttale, såkalt "*litteratur*") enten i fortidsavgjørende rettsaler eller i framtidsavgjørende politiske fora eller på et hvilket som helst annet sted der ingenting blir avtalt, bare om-talt ("for-talt") epideiktisk med ros og ris. Domstalen (fortidstalen) avgjorde hva som var fakta. Rådstalen (framtidstalen) drøftet hva som burde gjøres. Ros og ris passer for umyndige.

En politisk roman er retorisk sett en *contradictio in adjecto*. Positivismekritikken er grammatisk bestemt: en nøytral avhandling er bare en fortelling med ros og ris på passende steder. Narratologisk (fortellende) framstillingsform blir av språklige grunner fabelaktige fabler, personbeskrivelser (biografier) eller personangrep, i en retorikk som er akkurat like mye til stede enten den blotter seg eller skjuler seg bevisst eller ubevisst. Retorikk er det sentrale humanfaget – mellom grammatikk og dialektikk – i trivium.

Quadrivium var de 4 realfagene: Aritmetikk, Musikk, Geometri og Astronomi. Fagene utgjorde de sju frie kunstene, en stige, fra dikter til astronom. Disse 7 *Artes* stod over 3 andre grupper av tilsvarende *Artes* (fag), som vi kan fremstille ut fra Leo Tolstojs idealmenneskelige arbeidsdag ca. år 1900:

1. *Morgen*. Tungt kroppsarbeid. *Artes vulgares etsordidae* (folkelig og skittent arbeid, herunder også alt forretningsliv, kjøp og salg osv.)
2. *Dag*. Lett kroppsarbeid. *Artes ludicrae* (Ludo = jeg leker). Lekarbeidet kalles også *Artes Pueriles*, guttearbeid, barnslig virksomhet, for eksempel spill, teater, dans, amatørvirksomhet osv.
3. *Ettermiddag*. Tungt åndsarbeid, dvs. de 7 *Artes liberales*: diktning, retorikk, tenking, regning, musikkutøvelse, jordmålingen og nevning av stjerner. (Dantes tre samfunn i *Divina Commedia* skildres fram mot tre avsluttende "gjensyn av stjernene".) Vi kan merke oss at stor spesialisering som hos insekter regnes til tungt kroppsarbeid ved det fysiske og politiske forfall som slikt arbeid innebærer, også når det er velavlønnet og gir sosial "rang" e.l. gutte- og jentekunstner (lekarbeid) står nærmest de 7 frie kunster ved å være unyttige og anagogiske.
4. *Kveld/natt. Symposion*. Samtale/Samleie/Samliv osv.

Vitenskapskritikk, retorisk sett: Å påvise at en av de sju frie kunster er utført av et barn, en luring, en tryllekunstner eller av en forretningsmann og kroppsarbeider, til dømes en kontorist. Max Weber skal ha sagt: En byråkrat er en person som utfører ordrer som om de var hans overbevisninger. Tenkemåten virker retorisk, byråkraten er ufri, en slavesjel, om han mottar 300 tusen kroner i året og er en berømt "forsker". Den retoriske vitenskapskritikken er knyttet til stillæren, tankefeilene er stilbrudd. *Sapientia* (visdom) har tre stilleier. Stilbrudd: Kåre Willoch er lur. Positivt om en håndverker: den var jammen smart, fiks gjort ... negativt om såkalt skrivekunst – som Tacitus, en av antikkens beste skribenter – kalte "spill og dans" med ord.

Retorikkens sosiologi reiser et reaksjonært krav om å få innlemme alle samfunnsfag i humanismens eldgamle trivium, dvs. i retorikkens samfunnslære med Vergils tredelte hjul: høystil (by), mellomstil (gård) og lavstil (utmark, romantisk pastorale, idyll, roman osv.). I renessansen ble høystilen todelt i "*ville*" og "*cour*" (by versus hoff), og umarkert sakprosa som produktet av denne motsetningen er blant samfunnsforskningens eldste moderne forutsetninger. Sosiologiens "*retorikk*" innebærer mulig selvkritikk av akademisk dumhet i visse lærebøker, mens kravet om retorisk sosiologi peker mot en human vitenskapstradisjon fra før år 1800.

Denne artikkelen består av negative eksempler, dvs. personangrep: "*I Norge fins det ikke saker, bare personer*". Gorgias satte fram tre teser, som kan anvendes på norske forhold: 1. Norge fins ikke. 2. Dersom Norge fins, kan vi ikke erkjenne det. 3. Dersom vi erkjenner hva Norge er, har vi ikke noen å si det til. Gorgias hadde en god elev som oppga å finne etymologien til ordet "*physis*" ("natur"). Fra da av ble Cratylus paralingvist og oppga å være menneske. Han sluttet å si noe og uttrykte seg bare med gester. Tese: En langt seinere kyniker er Yngvar Løchen, norsk sosiolog, født i samme år som jeg (1931). Empirisk materiale: Nykritisk seinlesning av Yngvar Løchens *Sosiologiens dilemma*, 1970. Boka er et stykke fiksjonsretorikk eller Science Fiction, der Yngvar Løchen i dobbel motsetning til Descartes har valgt selvbiografien som innhold og norm, ikke som formsak og prosagenre. Yngvar Løchen forteller sitt livs historie i fire stadier, som om han var summen av all nyere vitenskap. Først drev han rein vitenskap. Da var han Kepler. Så dreiv han relevant forskning. Da ble han straks Descartes. Deretter ble han studentopprører og drev engasjert forskning på grunn av sitt store hjertelag. Til slutt i fjerde stadium ble han den nye professor i Tromsø. Rein forskning var innadvendt, dvs. stjernevendt mot forståelsen av sfærenes musikk ved hjelp av matematisk beregning av Marsbanen. Relevant forskning var positivistisk, dvs. ond eller umoderne. Som Kepler og Descartes var Yngvar Løchen lenge til nytte for den såkalte "*kapitalismen*", som er ond, dvs. "*borgerlig*". Engasjert forskning i tredje stadium er så brennende opptatt av revolusjonen i det norske samfunnslegemet i lys av den andre og den tredje verden at selve forskningsinnsatsen blir ujevn på seminar som til eksamen. Fjerde stadium: aksjonsforskningen kombinerer det beste av de tre andre stadiene og utgjør forskningsfronten, med minst penger og færrest stillinger i forhold til samfunnsnytt og tankelagringen i denne åndsbutikken. Jf. Descartes, hvis "*Cogito ergo sum*" har vært oversatt

pragmatisk: *"Jeg kan tenke, altså får jeg nok noe å leve av."* Disse 4 stadiene er 4 transformasjonsformler som i eventyrene. En klassisk skolert leser vil kjenne igjen de 4 Artes fra middelalderen i baklengs rekkefølge fra den frie manns høyeste quadrivium (stjernenevning, astronomi) ned til slavenes usle slavehandel med seg selv som spesialisert i handel og kontor.

Sosiologi blir i utgangspunktet en ubevisst teatervitenskap. Som hos August Comte så også hos Vilhelm Aubert, som skrev *"den første norske innføring i sosiologi"* i år 1964. Der heter det meget riktig på 4. omslagsside: "Roller er et grunnbegrep i sosiologien". Hos Comte fins det som hos Sofokles tre og bare tre aktører: Protagonisten (framtiden), Antagonisten (samtiden) og Tetragonisten (fortiden). Samtiden er en metafysisk drage og Comte er dens positive St. Georg. Slik utkjemper August Comte en historisk kamp som antiretoriker og fri utopist: *"Comte gir retningslinjer for en positiv sosiologi og likeledes for en "positiv religion" som består i dyrkelsen av det menneskelige (...) og menneskehetens store personligheter"* (Marc-Wogau, 1969, 34). Comte proklamerer fortiden som teologisk, samtiden som metafysisk og framtiden som *"positiv"* eller positivistisk. Dette skjer ikke ved hjelp av forskningsresultater, men ved bruk av vanlige ordklasser som pronomener og verb.

Fortiden er 3. person entall og flertall: *han, hun, de* (der borte). Nåtiden er 2. person entall og flertall *du* og *dere* onde og dumme i min samtid. Framtiden derimot er jeg, August Comte, og *"vi"* nye sosiologer og positive tilhengere av *"Framtidens Kulturgange"*!

Dette teatraliske helhetssynet krever en historisering ikke bare av ethvert system, men også av ethvert ord. Alle ord er fagord i en eller annen fagsammenheng. Jeg ønsker derfor prinsipielt ikke å kritisere den kjappe mediastil hos visse maktutredere, som har bruk for at deres eget maktspråk blir språklig gjort usynlig med retoriske knep og alle profesjonaliseringens troper og figurer, slagord, topoi, formler og faste virkemidler. Et rikt variert ordforråd med flittig bruk av *Synonymordboka* skaper fort og greit en lettlest og meningsløs tekst, som virker opphissende og beroligende som en sigarett. Ulf Torgersen og Dag Østerberg – sikkert også andre – har vist meg at jeg her ikke behøver å sparke opp åpne dører. Uttrykket *"retorikkens sosiologi"* er ment som et reaksjonært kampprop: tilbake til kildene, tilbake til historien, til eksemplene, tilbake til den klassiske litteraturens *"evige"*, dvs. grammatisk korrekte og retorisk stiliserte samfunnslære! En passende begynnelse for de

leserne som jeg her klarer å overbevise, ville kunne være å gi en etymologisk (dvs. ordhistorisk) begrepsanalyse og begrepskritikk, der man tok for seg sosiologiens mest velbrukte eller knirkende og nedslitte begrepsapparat: "rolle", "spørreskjema", "norm", "funksjon", "konflikt", "forskning", "arbeid", "institusjon" osv. Men først et par ord om min egen skrivemåte:

Skripesituasjonen. Jeg har merket meg at gode skrifter har vært bestillingsarbeider. Min oppfatning av hvorfor det er slik, skal jeg holde for meg selv. Det betød: jeg satt med et bestilt innlegg i silregn, i den våte juli 1985, i Saulekilen, i Sivik, i Søndeled, i Vestlandets østligste "Ryggjarbit" mot vikværingene, one English mile fra Aksel Sandemoses Kjørkelvik, der han bl.a. utforsket den kunstige inseminasjons sosialpatologiske avgrunner i vårt stadig sykere helsevesen. Huset mitt er fra 1847, og bøker fra etter det årstallet er satt på index som kapitalistisk propaganda for det 19. århundrets begrepsfengsel fram mot det 20. århundrets baklengse seinmiddelalder med Picassos *Guernica* som en svak avglans av Grünewalds Isenheimer-altarbilde under NRKs utsetting av *Dies Ira* i en gitarduett mellom Erik Bye og to av våre hallodamer. Her lød for moro skyld L.L. Daaes klagerop fra ca. 1885: Tre menn har ødelagt Norge. Hartvig Nissen, han ødela vår skole. Gisle Johnsson, han ødela vår kirke. Johan Sverdrup, han ødela vår stat. Daae sa også: Jeg mistet mit fedreland i 1869 da det ble tillatt å ta artium uten skiftlig latin. Uten latin: ingen elite: Eloquentia = Sapientia. Uten elite: bare fremmedstyre, som i dansketiden. Skjønnsomme lesere kan i dette Daae-sitatet ane omrisset av en retorisk reformert sosiologi.

Dette er maskinskrift, ikke menneskelig tale. (Dette er ikke et lydbånd, som er avskrevet.) Jeg ber om at denne og lignende parenteser blir lest som bokstavelige forutsetninger eller premisser for det jeg her kan ha å si ut fra mitt livssyn (jeg er kommunist) og ut fra mitt ståsted (jeg er universitetslærer i mitt eget morsmål.) Skrivemåten er prosessuell. Leseren står ikke overfor et stenografisk referat av en faktisk tale, holdt i en forsamling av universitetslærere i samfunnsfag i Oslo i oktober 1985, men leser i et overarbeidet utkast til en bestilt artikkel i et fagtidsskrift. Parenteser er bruksanvisninger: Jeg skriver som en sofist, ikke som en filosof, som en filolog, ikke som samfunnsforsker. Mitt eneste poeng er følgende: Jeg beklager at det går an å skille mellom filosofi og vitenskap på samme måte som jeg sterkt beklager at det går an å skille mellom samfunnsforskning og humaniora, det vil her si mellom retorikk og

sosiologi. Jeg tror dette skillet er byråkratisk, antihistorisk, akademisk-barbarisk, stilforvirret, norsk eller amerikansk eller på andre måter i strid med dannelse, smak, historisk sans, dømmekraft, nytelseslyst, rus, ro, glede, fred, frihet, politikk. Osv.

Det er *"sosiologiens retorikk"* som har fortrenget *"retorikkens sosiologi"*. Bedrevitende språkbruksanalyse av andre sosiologers "retorikk" er en viktig del av den samlede sosiologiske diskurs, som er summen av dens retorikk, her betraktet nøytralt som en sum av avgitte setninger, et begrepsinventar, et ordforråd, med formler, topoi, lover, vedtekter, eksempler, vaner, metaforer, metonymier, troper og figurer. Tanken om en retorisk sosiologi, eller en *RETORIKKENS SAMFUNNSLÆRE* er derimot svært skremmende eller burde være det. Retorikken er som kommunismens spøkelse: et pust av fortid! Tanken om *Retorikkens sosiologi* er eller burde være ganske drepende, faktisk (dvs. historisk, merk etymologien i ordet *"faktisk"*) ganske trist for et fag som ble født i Norge tidlig om morgenen den 7. august 1945 og alt i femårsalderen vervet som CIAs udialektiske tankesersjant og FBIs historieløse *"påvirknings-agent"* i de ulmende restene av den utbrente norske venstrefløyen.

Sosiologi erstatter kommunisme. Samfunnsforskning forebygger bråk, dvs. tanker eller handlinger. Eller som Gudleiv Forr skrev den 31. oktober 1985 om Vilhelm Aubert (63) i en epideiktisk skrifttale: *"Han taler de svakes sak"* (Dagbladet, "Venstresidas statsmann").

Retorikk som samfunnsteori. Tese: Retorikk er ikke et skjellsord, men et uunværlig fag i ethvert sivilisert samfunn med et minimum av ytringsfrihet. Derav følger at det ikke fins ytringsfrihet i samfunn der befolkningen mangler retorisk skolerung i en eller annen institusjon. Det har også ofte vært sagt: Retorikk er oldtidens beste vitenskap. Retorikken ble til som teoretisk fag på 600 år, fra sofistene i Athens store århundre og fram til keiserdømmets større navn: Quintilian, floruit 90. e.Kr. Det er også vanlig å hevde at oldtidskulturen var slak nedoverbakke fra høydepunktet rett før år 400 f.Kr., da Platon var ung og Sokrates, Euripides og de andre sofistene og retorikerne ble hånt og utledd av Aristofanes i Dionysos-teatret. Antikkens politiske historie skrives etter en gullaldertopos, som kan minne om barnerimet: *"Humpty-Dumpty sat on a wall | Humpty-Dumpty had a great fall | All the king's horses and all the king's men | cannot put Humpty-Dumpty together again ..."* Egget var Athen. Retorikk var et barn av to nederlag: Athens nederlag i krigen mot Sparta

(431–404 f.Kr.) og den romerske republikks nederlag i kampen mot keiserdømmet på Ciceros tid. Definisjon: ”Retorikk er den allmenne talekunst, slik den talende og lyttende utøves alltid og av ethvert sosialt aktivt individ” (Lausberg).

Min folkeskolelærer E. T. leste neppe Aristoteles på lærerskulen i Indre Stryn, men han forstod Artistoteles’ organisk-grammatiske tenkemåte, og sa: En stil er som en fisk, den skal ha hode, kropp og hale. (Aristoteles sa: begynnelse, midte og slutt.) Som ivrig målmann var E.T. en ihuga språkmann og forstod (som Aristoteles) at skriftlig framstilling styres av talen, som styres av todelinger og tredelinger i et endeløst regressivt og progressivt system av motsetninger, mellom de tre hjørnene i Ogden’s trekant: for eksempel *ting, tegn, tanke*.

Uvitende universitetslærere som det fins stadig flere av i dertil egnede fag, anvender i propert riksmål ofte visse organisk-språklige todelinger og tredelinger som om de var forskningsresultater. Vitenskapelig framstillingsmåte i et kunstig språk med fattig ordforråd, beregnet for de innvidde, erstattes med populærvitenskapelighetens demagogi, som smigrer tilhøreren eller leseren ved å tilby ham store og sjeldne innsikter, som er lette å forstå ved første gangs lesning. Ved tredje gangs lesning vil for eksempel Vilhelm Auberts *Sosiologi* (trykt i 26 tusen eksemplarer mellom 1964 og 1972) bli teoretisk uforståelig, unntatt som en kjærlighetsroman, der hovedpersonene heter Alter (Adam) og Ego (Eva) eller omvendt. De to unge føres gjennom lagdelinger og ulike ”normer” og ”konflikter”, der ”vilje”, ”årsak”, ”tilfelle”, ”egenskap”, ”ytelse”, ”allsidighet” og ”Andre kriterier” som ”forventninger og forklaringer” og ”Ego’s opplevelse av Alter’s forventninger” utgjør den egentlige intrigen, med ”Meddelelse av forventninger” som kjærlighetsbrev, fram mot et ”spill” i spillet, de ”Rollen og personligheten” fører to de elskende ombord i et stort og tomt skip, som kalles ”Det sosiale system”, der det bl.a. oppstår ”konflikt og avvik” (4. og 5. kapittel), som henger sammen med bl.a. ”Rikdom, anseelse, makt” fram mot et lykkelig liv i ”Den isolerte utkanthbygd” (s. 188–197). Til denne bevisste ukebladnovellen føyer Vilh. Aubert en ubevisst moral i form av noen ”Sluttord om samfunnet”, der han medgir at han ikke har skrevet annet enn ca. hundre tusen kapitteoverskrifter i en tenkt, ubestemt mulig eller hypotetisk ”innføringsbok i sosiologi”. Her er Vilhelm Auberts selvvalgte avslutningsavsnitt, der han søker forskningsrådene om uendelige beløp til 4 millioner nye stillinger og 500 kontorer på størrelse med våre 500 kommuner.

Det fins ikke noen klar logisk slutt på en liste over sosiale institusjoner.

Men om den listen som nå er gitt, fungerte som innholdsfortegnelse for en framstilling av det norske samfunn, ville den dekke svært meget sosialt liv. For å utstyre dette skjelett med kjøtt og blod, ville det være nødvendig å underkaste et veldig stoff en analyse ved hjelp av de begreper og analysemåter som er behandlet i denne boka. Men å gjennomføre den ville bli en mer omfattende og krevende oppgave enn den jeg har tatt på meg i dette bindet (s. 205).

Det er min ærbødige påstand at Vilhelm Auberts såkalte *"begreper"* er ord og at hans *"analysemåter"* er bøyningsmønstre i en utmerket riksmålsgrammatikk fra 1935. Som norskfilolog har jeg bare merket meg en eneste rødstreksfeil: Vilhelm Aubert setter engelskens apostrof foran den norske genitiv-s. Samme feil ses ofte i nyere norske *"boutiquer"*, og innenfor restaurantlivet i uttrykk som Ola's Inn eller Per's Hotell, der Aubert skriver *"Alter's"* og *"Ego's"*. (Såne feil ville ikke min folkeskolelærer ha gjort.) Det er min mindre ærbødige mening at Vilhelm Auberts skrivemåte i det siterte avsnittet er demagogisk ved å forespeile 26 tusen lesere at *"SOSIOLOGI"* er noe som kommer til å vikle seg progressivt ut av Vilhelm Auberts bok til en *"omfattende og krevende oppgave"* med *"et veldig stoff"*.

Retorikken inneholdt en samfunnsteori, som består av språk, språklære, et syklisk tidsbegrep, en stoisk moral og et stort antall moralske modeller eller *"eksempler"* på fornuftig livsførsel, såkalte biografier. Det lar seg ikke benekte at den vestlige kapitalismen er unik i enhver henseende, som kan bestemmes historisk. Men den hviler på samme menneskehet, samme hodefasonger, samme struper, samme stemmer, samme lyder, samme ord, som har skiftet ut mange, men ikke alle sine konnotasjoner med nye denotasjoner, allegorier, troper, figurer og meningsplan. Mot Descartes har det vært hevdet at det fins gyldige argumenter, som også kan være ugyldige, men som ikke er *more geometrico*. Alle som vil veit at Hitler kom til makta fordi folk ikke forsto at han bare var en retoriker i odiøs forstand, en demagog. Alt demagogen sier er orientert mot tilhørernes falne naturer i kristen forstand. Omvendt lar det seg gjøre å lese Vilhelm Auberts *Sosiologi* som en gigantisk ironi. Sentralt eksempel, sitat fra side 44: *"Få fenomener har vært oftere studert av sosiologer enn massemedia"*. Empirien er grei: 26 tusen bokkjøpere har gjort Auberts *Sosiologi* til en bestseller. Men disse forskningsresultatene er ikke publisert. Setningen blir uforståelig.

Inventio 2:

"Vilhelm Aubert er norsk sosiologis far" (Gudleiv Forr, Dagbladet 31. oktober 1985). Derav følger: "Fram til 1970-åra kunne man finne spor av ham i alt av sosiologi i Norge." Derav følger: "I dag kan intet parti ta ham til inntekt" (s. st.). Hvorfor? Jo, fordi: "Vilh. Aubert er venstresidas statsmann" (s. st.). Dette utelukker ikke at det åpner seg visjonære avgrunner og svarte hull i den norske samfunnsforskningens mest tallretoriske sangtimer og danseskoler i form av meningsmålinger og andre utvekslinger av fuglekvisitter og visittkort. Sosiologer i språkbur merker ikke at øynene ligger på tungen, at tungen ligger i hjernen og at tankene bør styres av lys og lyd og ikke av vær og vind.

Vilh. Auberts *Sosiologi* (221 sider) oppstod i 1964 og var i 1972 trykt i 26 tusen eksemplarer. Kan den leses? Har den vært lest? Hvordan? Det har vært sagt at en trenet jøde med brukbare anlegg skal kunne lese ni ganger så dypt som en kristen. De fire middelaldernivåene er velkjente. Jerusalem skal bety 4 ting: 1. En by. 2. Himmelen. 3. Kirken og 4. Min Sjel. 4x9 meningsplan skal beste helligtekst eller lærebok avgi til byenes beste nybakte rabbi dersom skolen er god nok. En øvelse i dagens Norge kunne være: Bruk så mange fremmedord som mulig en kveld i uken. Neste morgen leser man noen utvalgte setninger fra "*den første norske innføring i sosiologi*" – med sikte på å forstå minst mulig av Vilhelm Auberts setninger.

Humaniora = mer human. Lærebøker i sosiologi bør bli tyngre å lese og lettere å forstå. Dette doble prinsippet gjør det dobbelt vanskelig å skrive ved at samfunnsforskeren enten må velge et mer vanskeliggjort språk, bunden form, rim, fast rytme, et strengt ordforråd (uten synonymer) eller ved at hans leser er trent i sein- og nærlesningsteknikk, slik at han i utgangspunktet betrakter enhver tekst som mangetydig, allegorisk, metaforisk og dikterisk – uansett emne og innhold. Botemiddel mot Vilh. Auberts skrivemåte blir da lesning av Platon, Vergil og Dante. Studentene må lære å kreve lærebøker i samfunnsfag i bunden form, eller i mytiske dialoger mellom fulle venner som hos Platon. Auberts sluttkapittel i hans *Sosiologi* lar seg ikke overføre til gnomiske Eddaversemål eller til nynorske heksametre, men det vil være forsøket verd. I dette berømte og derfor antagelig uleste kapitlet behandler Vilh. Aubert endelig sitt emne, det såkalte samfunnet. Kapitlet er på nøyaktig 6 Teubner-sider (og de er små). Her viser det seg at samfunnet består av personer, som er innskrevet i ulike "*institusjoner*", som det fins mange av, noen små, de fleste store. Vilhelm Aubert går som de svakes talsmann, i sitt

sluttkapittel sterkt inn på den *"militære institusjonen"*, som han beskriver i sin lærebok i sosiologi i 14 1/2 linje, knapp som en Heraklit, og *"uhyre klart formulert"*, men *"også blottet for alle de symboler som etter mitt skjønn snart vil gjøre enkelte samfunnsvitenskaper uforståelige for andre enn de meget innvidde"* (Nils Moe, VG, sit. etter 2. omslagsside, 1972-utgaven). Det er kanskje farlig å sitere de nesten 15 linjene i sin helhet, med Auberts posisjon som *"norsk sosiologis far"* (Forr, s.st.) og etter hans advarsler mot å gjøre den spiondømte Arne Treholt til norsk martyr. Hva så? Jeg foreslår ikke at avsnittet først oversettes til russisk og så stemples med Cosmic Secret av minst 4 norske statsråder. Her er Vilh. Auberts forskningsresultat på et område som han har vist stor politisk interesse i sin fritid:

Militærvesenet er en institusjon som har til oppgave å trygge nasjonens forsvar, å verge territoriet. Som institusjon har militærvesenet i nyere tid vært meget nær knyttet til de normer som har understreket verdien av det nasjonale. For soldaten i krig gjelder andre regler enn innenfor de øvrige samfunnsinstitusjoner, idet han har rett til å ta fiendens liv og plikt til å ofre sitt eget. Den våpentekniske utvikling har medført store endringer i militærvesenets stilling i årene etter at atombomben ble oppfunnet. Mens det gamle militærvesen ble bygd opp under den forutsetning at det skulle kunne brukes til å føre krig, er det i dag meget alminnelig å anta at militærvesenet har til hovedoppgave å forhindre krig, og kanskje egner seg dårlig til forsvar i tilfelle krig. Det hersker idag stor usikkerhet om denne meget gamle og meget betydningsfulle institusjons funksjon." (Aubert, 1972, 203.)

Avsnittet er sitert i sin helhet for ikke å gjøre Vilhelm Aubert urett og for å svekke og hjelpe både CIA og KGB som det sømmer seg.

Sosiologistudenter trenger neppe sikkerhetsklarering, men det vil lett til eksamen kunne herske *"stor usikkerhet"* blant studentene om militærvesenets *"meget betydningsfulle institusjons funksjon"*, ut fra nyere norsk sosiologis *"meget betydningsfulle"* grunnbok.

Båtmetaforen

Thomas Hobbes bygde sin samfunnslære ut retorisk til et mektig barokt bilde: Leviathan, havuhyret. Som Hvalen slukte Jonas, slukte Dødsriket Jesus, slik mennesket er menneskets ulv i alles krig mot alle. Vilh. Aubert er mer optimistisk og beskjedent: han nøyer seg med den stoiske båtmetaforen. Vi er alle i samme båt, med mange dekk og ulike arbeidsoppgaver om bord i *"Det sosiale system"*, fra side 69 til side 97:

La oss anta at vi befinner oss om bord på et tomt skip. Hvis vi ser oss om, vil vi finne en rekke lugarer, hver av dem med en tittel, men ikke noe navn på døren (s. 69).

Etter denne lovende åpningen viser det seg at hver lugar er en "rolle". Hvorfor? Fordi "... *det sosiale system (...) består av et sett av roller*" (s. st.). For mens Adam og Eva i norrøn mytologi ble kalt Ask og Embla, gir Vilh. Auberts amerikansk-norske forskningsmyte Adam og Eva de to vakre navnene Alter og Ego. Paradisets Hage = Samfunnet = Båten = Et Teaterstykke av professor Vilh. Aubert. Her ebber etter hvert min interesse for Vilhelm Auberts *Sosiologi*. Ved fjære sjø må jeg innrømme at det fortsatt er langt til havs. Sunkne metaforer danner undersjøiske utblåsingene av begrepsgass i Vilh. Auberts gåtefulle, men søvndyssende innføringsbok. Hva hjelper det å ha fulgt Arne Næss på hans "semantiske undersøkelser av meningene i ytringer" uten å ha studert teatervitenskap i oldtiden, teologi i middelalderen og for eksempel Dante hele tiden? Metaforer er å påstå likheter, ikke å påvise dem. Da Mona Røkke var norsk justisminister, var det en unødvendig, men tilstrekkelig sammenheng mellom fem frisorbesøk i uken og rettferdighet.

Dersom Vilh. Aubert er "venstresidas statsmann" og "norsk sosiologis far" – og Vilh. Aubert har ikke protestert offentlig på en slik rostale – så "har han skrevet om det meste, fra søvn og kjærlighet til straff og sykdom" (Gudleiv Forr, *loc.cit.*). Dette er også min oppfatning: Vilh. Aubert er en trivialforfatter i sakprosagenren. Hvert eneste stilgrep er beskrevet i detalj av Quintilian for 1900 år siden. Eller av Shakespeare i renessansen: "He gets the rumour of being wise, for saying nothing", fordi han helt fra ungdommen av "sits like his own grandfather, cut in alabaster". Gudleiv Forr karakteriserer Vilh. Aubert uimotsagt av Vilh. Aubert i følgende sluttepigram: "Han taler de svakes sak." Hvis jeg tilhører "venstresida", vil det da være nok å si: JEG ER STERK. Hva skal jeg med en "statsmann" i tapernes femte monarki, utenfor rom og tid i en lur dystopi eller science fiction-roman, som leses av lurt og forført ungdom? Om Vilh. Aubert også har lurt og forført seg selv, er en annen sak. Han har i hvert fall ikke delt skjebne med verken Sakharov eller Arne Treholt. Ingen har ennå fornærmet Vilh. Aubert med kunstnerstipend eller undersøkt hans dialekt, sosiolekt (Smestad-norsk), metaforbruk, menneskeskildring og øvrige stilistiske virkemidler.

Mytebegrep og nyretorikk. Vitenskap er i opposisjon til sansene, men ikke til drømmene (Bachelard). Gammelegyptisk adjektiv *ken* kan bety både sterk og svak, kan oversettes: avvikende fra det vanlige med henblikk på styrke, enten som faktum eller som ønske. Et slikt leksikon er drømmespråkets. Drømmer har samme tendens til å redusere to motsetninger til en enhet eller til å fremstille to fiender som identiske. Tegnbegrepet (Saussure) er bokstavelig talt en altfor liten enhet. Vi drømmer i sekvenser, dvs. syntagmer, i prosesser, ikke i symboler, tegn, bilder. Klassisk retorikk behandlet diskurser, dvs. enheter lengre enn setningene. Lingvistikk og ulike språkfilosofier har reaktualisert diskursanalysen som stillære ut fra retorikkens invensjonslære eller topikk, dvs. den premiss at alt kan finnes og ingenting oppdages. Retorikkens samfunnslære er stivnet og dominert av standsfølelser, men den er aldri utopisk, dvs. uvirkelig og i strid med det språk den uttrykker seg i. Dybdestrukturene i en tekst av Vilh. Aubert er selvmotsigelser: Militærvesenet er en eldgammel og uhyre betydningsfull og sterkt omstridd institusjon, som det derfor er nok å skrive 14 linjer om.

Nytt personangrep: Arne Næss. Tekst: *Vitenskapsteori*, 1974. Arne Næss setter som historiefilosof fram følgende hovedtese: Hovedvitenskapene har vokst ut av filosofien i rekkefølgen: matematikk, astronomi, fysikk, kjemi, biologi, psykologi, sosiologi (side 12f.). Dekonstruksjon: Rekkefølgen er organisk, dvs. eksemplarisk i klassisk forstand, dvs. biografisk som hos en ubevisst Plutark fra Oslo med Arne Næss som sitt viktigste "exemplum". Rekkefølgen er en hypostasering av en studieplan i et fag med høy prestisje ca. på Arne Næss' tid. Prototyp: Flink gutt tar god realartium og blir lege. Samme personangrep: Arne Næss setter fram en vitenskapsfilosofi som er en historiefilosofi, som er en god historie dvs. en Bildungsroman fra Oslos akademiske vestkant, en selvbiografi i kledelig sakprosa. Arne Næss er en epiker, en god forteller, men det er en stor fordel for ham at han slipper å motta litterære priser for sin roman. Hvilken av Nobelprisene fortjener Arne Næss? Arne Næss er ikke vår tids Bjørnson, Undset og Nansen, selv om han heller ikke er noen Hamsun. Arne Næss nevner verken roman- eller teatervitenskapene. Artistoteles' *Poetikk* + *Retorikk* er godkjent men ikke velkjent på Smestad, Ustaoset eller Tirich Mir.

Sosiologien som epideiktisk genre

En seinantikk romersk forfatter anså retorikken som Romerrikets viktigste våpen og styringsredskap. Ordet er sterkere enn sverdet som ordren er sterkere enn

soldaten. Ratio = Oretio. Retorikken gir samfunnsforskningen en klassisk fortid eller fordømmer den til en øde øy der Robinson Crusoe gjenoppfinner og rekonstruerer stoler og bord. Som Robinson møter Fredag, møter Alter Ego på den øde øya Institutt som ligger i det stilleste av alle hav: en lesesal. Retorikk er et noa-ord, som når barn unngår å trække på streker, slik unngår Vilh. Aubert og hans forskningskamerater alle de gorgianske figurer, alliterasjoner, antiteser, sentenser, koli, similier, hyperbler, ironier, kort sagt: alt som kunne gjøre deres forskningsresultater lette å sitere ut fra mnemoteknikkens regelverk. For Quintilian var fantasi det samme som god hukommelse, og bedre forslag settes ikke fram av C. Wrigth Mills i hans *The Sociological Imagination*. Min avdøde venn Audun Birkeland påpekte alt før 1960 at et norsk *Institutt for samfunnsforskning* på samme måte og av samme grunn alltid og evig ville unngå ethvert politisk problem som når barn unngår å trække på streker. Både fortid og framtid er forbudt i den epideiktiske genren, som nøyer seg med ros og ris. Fotballpublikum piper, jubler og bujer og hyler. Sosiologene piper og klapper på en mer dannet måte.

August Comte nøyde seg ikke med å anse det metafysiske nåtidsstadiet som et teologisk forfallsprodukt, der abstrakte ideer blir gjort til guddommelige krefter. Mitt filosofiske leksikon fortsetter, som man kan vente, med at August Comte gjør sosiologien til den nye religionen og seg selv til ny Gud. Sitat: "*Comte gir retningslinjer for en positiv sosiologi og likeledes for en "positiv religion", som består i dyrkelsen av (...) menneskehetens store personligheter*" (Marc-Wogau, 1969, 34). Ringen er sluttet. Diskursen biter seg selv i halen. Comtes sosiologi i Marc-Wogaus referat lar seg redusere til det norske språkets korteste og mest innholdsløse eller infinitte ord: infinitivsmarket "å". Fortid (teologi) = framtid (sosiologi). Leo Tolstoj fant for 100 år siden tre baudelairske lag i denne nye vitenskapens sandkake: Hovmot, Dovenskap og Vellyst, dvs. satanisme, livstretthet og nytelseslyst, en vitenskap for playboys og playgirls fra de privilegertes arbeidssky rekker. Ideologien er våken. Myten drømmer. Når vitenskap blir populærvitenskap, blir den fortelling, dvs. roman, dvs. myte, dvs. et eventyr. Det oppstår i samfunnsvitenskapene samme ufrivillige surrealisme som i den sein- og postindustrielle arbeiderklassen. Norske eksempler 1986: Spade er blitt bulldozer, do er blitt wc, barnedødelighet er blitt spiralbruk. Retorikkens sosiologi er en antiretorikk.

Selvkritikk. Denne prismatiske oppstillingen av notater til en sosiologisk selvkritikk er ikke skrevet av en sosiolog. Den bygger på en norsklærers erfaringer i et fag som har vært preget av nasjonsbygging i en seinitaliensk renessanse,

som hadde brukt 500 år fra Firenze til Christiania 1849 osv. Mitt program ble norsk medlemskap i EF: De fire store i retorikken, Platon, Aristoteles, Cicero og Quintilian burde erstatte de fire store fra Gyldendal Norsk Forlags forlagsreklame i mellomkrigstiden: Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie. Tysk nyretorikk i etterkrigstiden har vært et denazifiseringsprogram. Nasjonalsosialismen ved de nordiske instituttene i Norge har etter Francis Bulls avgang i 1957 tjent som antiopplysning i morsmålets troper, figurer og genrer. Nyretorikk, dekonstruksjon, logisk positivisme, kritisk teori, strukturalisme osv. er stikkord til et totalisert litteraturbegrep, som gjør morsmålsopplæring til mer enn en *Ars Dictaminis* (en diktekunst, en lære om diktat). Triviums to andre fag, retorikk og dialektikk, vil sammen med grammatikk (hvori oppatt den såkalte diktingen eller romanbokskrivingen) bidra til en praktisk opplæring i moralfilosofi der dannelsen erstatter selvrealisering og der litteraturundervisningen også omfatter historiske, juridiske, teologiske grunntekster, sammen med sakprosateori og de muntlige genrene. Programmet kan virke endeløst, men det er fordi vi befinner oss i den norske avgrunnen. Kriminalforfatteren og Danteeksperten Dorothy Sayers har plassert de såkalte journalistene i Dantes ekskrementale visjon (*Inferno*, 18. sang, vers 103–136.). Moderne medieforskning er her teoretisk foregrepet. En kvinnelig amerikansk journalist som vant Pulitzerprisen fordi hun diktet opp en niårig heroinslave er hos Dante figuralt fremstilt som sinnssyk hore, oversmurt med avføring i en elv av urin. I Tostrupkjellerens toalett for herrer henger det et autentisk fotografi av NRKs fremste politiske kommentator (Herbjørn Sørebo). Enten sulter man i hjel i Afrika eller så spiser man seg mett i Tostrupkjelleren. *Tertium non datur* i den politiske geografien fra Oslo 1 til 3.

Det er trist å skrive disse linjene. Jeg er som biskop Lønning så treffende har sagt, "*en morsom fargeflekk i det norske landskapet*". (Per Lønning er en morsom prest.) I Robert Nisbets forfatterskap understrekes de kunstneriske virkemidler og de dikteriske emnevalg i all nyere samfunnsforskning. Dag Østerberg har bl.a. fremhevd Thomas Manns *Dr. Faustus* og Aldous Huxleys *Brave New World* som bidrag til den teoretiske samfunnskunnskapen. Snorre, Holberg, Wergeland, Vinje, Garborg? Den anonyme forfatteren av *Kongespeilet* gir en middelaldersk samfunnslære i dialogform i det 13. århundrets Norge. Forholdet mellom humaniora og samfunnsfagene er problemfylt, men ikke vesentlig. Diakroni og synkroni lar seg ikke skille. Dagens mytiske diskurs er Roland Barthes' 7 figurer, der 2. figur er å fjerne historien: Fortiden utsettes for endeløse moraliseringer. Retorisk kompetanse mangler når de norske

sosialfilosofene (Skjervheim, Skirbekk) leser Machiavelli: De tror han mener det han sa. Hans E. Kinck plasserte Machiavelli i et klassisk rom som terapeut og teoretiker for en nasjonal overlevelseskunst som hos Thukydide og Aristofanes. Norske samfunnsforskere har prestens rett når de moraliserer mot verden på en mariologisk og norsk måte. Machiavelli var kirurg, ikke knivstikker. Folk som Vilh. Aubert og Jon Elster kan man lese i ukevis uten å finne et eneste tegn på stønn av fortvilelse, et hjertesukk, en kynisk vits eller en aforistisk tåre. Total saklighetsretorikk er demagogi. En retoriker er aldri alvorlig, men hengir seg til øyeblikket, til det som foreligger og til språkets eros. Å vinne er viktigere enn å delta. En fotballkamp er mer retorisk ved sin topikk av gjentakelser enn et nytt og vaksinerende samtidsdrama, som setter ”problemer under debatt”. Vaksinen: å bekjenne et tilfeldig onde for å maskere et prinsipielt onde. De små opprør tillates. Skolen innfører fredsforskning i et NATO-land, og det blir stadig flere høyredamer i de stadig svakere politiske organene. Vi lever i et fritt samfunn, der alle ligner mer og mer. De liberale velgerne er millioner av frie glassmaneter. Sunn fornuft tier som på kommando. Alt dette betyr – med Roland Barthes – at alle kvaliteter kvantifiseres.

Konklusjon: Vi trenger tapprere sosiologer. Men hva er taperhet???

Begrepet Tapperhet (an'dreia): (MOT = manndom, kan kvinner være tapre?)

(Sokrates)

Tapper er altså staten, fordi der er en del af den, der er det, fordi den deri har en sådan evne, som bestandig vil bevare den forestilling om det farlige, at det er visse bestemte ting, der er farlige, og at de er af den art, som lovgiveren har lært dem, da han opdrog dem (...)

(Glaukon) Jeg kan slet ikke forstå, hvad du der siger (...) men sig det een gang til.

(Sokrates) ... taperhet er en slags evne til at bevare den opfattelse, som er fremkaldt af loven gennem opdragelsen angående det farlige, både hvad det er, som er farligt, og af hvad art det er; og når jeg talte om bestandig at bevare den opfattelse, så mente jeg dermed, at man bevarer den både under smerte og under lyst, både under begær og under frygt, og ikke opgiver den. (...)

En sådan evne til for at bestandig bevare den rette og lovmæssige opfattelse af det, der er farligt og ikke, kalder jeg taperhet og bestemmer den således (...)

Staten, 4. bok (Hans Ræders oversettelse, København: Hans Reitzel, 1961 (1980), s. 158 og 159, 429 b og 430 a.)

Tapperhet eksisterer ikke i hele (ideal-)staten, men i deler av den, i motsetning sofro'syne, som fins i alle deler. Videre: Tapperhet er ikke medfødt, treller og løver er ikke tapre i Platons betydning. Stuten er ikke tapper, men grev Stauffenberg, Gerstein, militærnekteren, atomprotestanten? Høyredamen som er redd for voldtekt og ungdomsnarkomane mangler vel "andreaia"?

Jf. Brecht: På grunn av de usikre forhold foretrekker mange å tale sant, da de ikke vet at det er farlig.

Nietzsche: Tre fjerdedeler av alt det onde som gjøres på jorden blir gjort av frykt.

G. Brandes: Det kreves mot for å ha talent.

Tapperhet er som alle dygder en mellomting av to onde egenskaper, her dumhet og feighet.

Retorisk sett kan godhet læres, alt er fag.

Dumhet er en form for erhvervet uvitenhet. Også feighet er mangel på kunnskap om noe, for eksempel om at man likevel skal dø. Fantasi er hukommelse.

Sokratisk forslag: Sosiologi bør bli et muntlig fag. Alt som kan festes til skrift er lite verd å kunne. Bøker er huskelapper med et bind i ryggen.

Øvelse: Gjennom en avis, les den om igjen hver måned i to år.

Dedikasjon

Denne artikkelen er tilegnet Nostradamus (1503–1566) – lege og astrolog, han skrev hundreversbøker (Centuries) som er dunkle, nesten uleselige, de spår om politiske og sosiale spørsmål i et så kryptisk språk som mulig. Hensikten med denne skrivemåten var å utbre sannheten slik at den bare ble oppfattet av lærde og fromme mennesker. De fleste samtidsleserne var onde eller dumme mordere og røvere: Det gjaldt ikke å hjelpe dem ved å gi dem opplysninger, men å utbre midler til å avskaffe dem. En slik skrivemåte er from og lærd antiopplysning i en samtid "der giftige lepper utbrer forurensende løgner som gjør ondt til godt og Gud til så mange penger som mulig" (Carlyle). Nostradamus hentet mytisk kompetanse fra sitt personlige mot. Som pestlege og hoffastrolog befant han seg i konstant livsfare. Hans innsikt gjaldt framtidsforhold. Ved hoffet mente han å

se at en rekke medlemmer av det franske kongehuset kom til helvete. Hans spådommer (présages) bygger på Vicos krav om flid som nødvendig betingelse for fromhet. Dovne folk er aldri fromme. Ved å skrive så uklart som mulig i sannhetens navn oppnår Nostradamus å motsi samtidige løgner som bare dumme og kunnskapsløse mennesker var i stand til å fatte og begripe. Slik sett er Nostradamus en retorisk antistrofe til Machiavelli. Begge var knyttet til Medici-ene, Henrik II, gift med Katharina av Medici, uttalte: Jeg vil dø i kamp med hvem som helst, bare han er god og snill og tapper, og jeg skal nok dø med ære! En uklar framstillingsmåte er nødvendig i samfunn så urettferdige og krigerske at de beherskes av tusen løgntunger, å tale direkte og lettforståelig vil her bli en opprustning av de onde. Nostradamus drev illegal opplysningsvirksomhet 400 år før Norsk Rikskringkasting og det norske sannhetsmonopolet. Hans statsvitenskap foregår ”i et vanskeliggjort, et hemmet språk”. slik Sjklovskij definerte det dikteriske som konstruksjonsspråk. Nostradamus er en sosiolog som i ekstrem grad renonserer på den instrumentale, gjennomsiktige formulering. Denotasjon fins ikke. Konnotasjoner er denotasjoner, dvs. allegorier ut fra dårlig hukommelse. Den naive leseren oppdager ikke disposisjonen i en tekst som forutsetter at det også fins onde lesere, som må lures.

Hale

Da en rekke fremragende samfunnsforskere og store sosialfilosofer i Norge lot til å ønske seg faglig bistand fra en norskfilolog til et symposium over temaet ”Sosiologisk selvkritikk”, var det en uimotståelig fristelse å forsøke seg med et revirutvidende pip-pip-pip, her er jeg, pip-pip. Som ansatt i fast stilling ved et historisk-filosofisk fakultet reiste jeg fra Bergen til et møte med SV-ansatte samfunnsfilosofer i Oslo, og sa da straks og fort: Her er jeg. Det var på tide at jeg ble tilkalt. Vi må få NRK til å samle inn penger til tungesyke professorer og begrepsløse samfunnsforskere på autistiske institutter, der inne ved foten av Gaustad. Vi filologer synes dere sosiologer bør lære mer filologi. (Pip.) Vi har mye å lære dere. Dere har lite å lære oss. (Pip.) Dere har brukt opp taletiden.

PIP

(Sosiologi i dag 1/86)